

Liturgiens ånd

Eller:

***Si meg hva, hvorfor og hvordan du feirer,
og jeg skal si deg hvem du er.***

Et forsøk på å komme liturgiens vesen nærmere inn på livet.

Av Lauritz E Pettersen, andrepastor i St. Mikael menighet, Fredrikstad

Omvend dere; for himlenes rike er kommet nær! (Mat 3)

*Jeg tilsier dere riket, likesom min Fader har tilsagt meg det,
så dere skal ete og drikke ved mitt bord i mitt rike. (Luk 22)*

*Han er den usynlige Guds bilde,
den førstefødte før alt det skapte.*

*For i ham er alt blitt skapt,
i himmelen og på jorden,
det synlige og det usynlige,
troner og herskere,
makter og åndskrefter –
alt er skapt ved ham og til ham.*

*Han er før alt,
og i ham blir alt holdt sammen.*

*Han er hodet for legemet, som er kirken.
Han er opphavet,
den førstefødte fra de døde,
så han i ett og alt kan være den fremste.*

*For i ham ville Gud la hele sin fylde ta bolig
og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv,
det som er på jorden, og det som er i himmelen,
da han skapte fred ved hans blod på korset. (Kol 1)*

...en husholdning i tidenes fylde: at han atter ville samle alt til ett i Kristus, både det som er i himlene, og det som er på jorden; (Ef 1)

Hvorfor har vi liturgi?

I en forstand vil svaret avhenge av hvem du spør. Det kan også fremkalle motspørsmål. - Hva er liturgi? Mens andre vil fortelle at man nettopp ikke har det ut fra si egen forståelse av hva som menes med liturgi.

Spørsmålet har uansett både et stort og et enkelt svar: Fordi Herren Jesus har befalt det. Samtidig er det skrevet tusenvis av bøker og artikler for å belyse emnet. Hva ville han? Hvorfor ville han det? Hvordan skulle det være? Mer vil derfor stå igjen enn det som her blir sagt. Jeg skal likevel gå inn fra noen vinkler som ikke er de mest benyttede. Jeg forholder meg mye til både vestlig og østlig teologi, men fordi vi er en kirke av (primært) østlig teologi, vil artikkelen mest være preget av det. Jeg kan ikke her, eller i det hele, besvare alle spørsmål.

Liturgi - *Laos ergo*, på gresk folkets offentlige gjerning.

Men *Liturgi* er (som bekjent) i utgangspunktet ikke et rent kirkelig begrep, ikke engang et rent kristelig. Ved kongelige anledninger kan vi se liturgiske elementer, for eksempel ved Stortingets åpning og på 17. Mai: Hyllesten har et liturgisk anstrøk. Man hyller kongen, for hva? For det han er? Tja. For det han gjør? Kanskje. Men han har ikke akkurat selv mønstret folket på 17.mai. Han oppsøkes.

Vi kan gå fra liturgi til begrepet *ritus*. Ratzinger sier relevant om den kirkelige *ritus* at den er "innenfor en fast form uttrykk for den kirkelige karakter og det historie-overskridende fellesskap i bønn og handling."

Men heller ikke ritus er et rent kristelig, enn si kirkelig begrep, dog kanskje rent religiøst, på samme måte som *kult* ikke er et kristelig begrep. Vi kan finne mange uttrykk for dette som ikke berører kongelige eller myndighetspersoner for øvrig. Rockekonsserter og andre massemonstringer kan ofte ta en rituell form – alle samles om det samme og forholder seg aktivt på den samme måten og forstår det som skjer innen den samme rammen og har ofte dette som meningsgivende "kult" i livet. Men "kulten" springer ikke ut av noe som har skjedd.

Det er annerledes i kirken: Enten det er liturgi-, ritus- eller kultbegrepet vi benytter, har de et ganske annet utgangspunkt: Kristen liturgi springer ut av åpenbaringen og troen. Mysteriereligionene og de moderne kultformer baserer seg ikke på en åpenbaring eller sannhet, at noe har skjedd, men har ofte rent

hedonistiske rammer og formål, enten det er selvrealisering, store opplevelser eller fruktbarhet som søkes.

Kirkens liturgi, dens kult og rituelle uttrykk forutsetter at han som vi bekjenner som Guds ikjøta sønn, på en bestemt dag i et bestemt år i en bestemt by ble forrådt, plaget, slått, hånet og spyttet på. Han ble med sitt martrede legeme ved middagshøyden ført til retterstedet. Med sin plagete og forpinte kropp måtte han likevel selv bære sitt kors. På veien segnet han, og på en spesiell, navngitt høyde, på en bestemt kvadratmeter, ble korset reist, med hans påspikrede kropp, med en kjent innskrift på. På et tidspunkt som kunne leses av på klokken døde han, og med et påfølgende mørke som var fysisk reelt. Og han ble begravet før solen gikk ned, sånn ved 18-tiden. Og på "den tredje dag" etter jødisk tellemåte, dagen etter den jødiske sabbat, var graven tom, og det som for alle mennesker var en utenkelig mulighet hadde skjedd – han var stått opp fra de døde.

Slik - grovt sett - beskriver Gregory Dix den grunnleggende, historiske realitet som kirken springer frem av, som den kristne tro springer frem, den tro som bestemmer liturgiens kultiske vesen. Og til grunn ligger den oppstandnes kallelse, hans bud, hans befaling, hans kraft og hans løfter, særlig om å være med til verdens ende, og om sendelsen av Den Hellige Ånd.

Kirken og troen skaper kulten, ikke omvendt. Kirken er frelsens vei, den er ikke en samfunn til fremme av kult. Tilbedelse i ånd og sannhet skal ofres til Gud av Kirken som Guds folk, det kongelige presteskap, et utvalgt folk, Kristi legeme.

I fortsettelsen er dette å betrakte som et slags tonalt sentrum.

Men det er vanskelig å si noe i nærheten av fyllestgjørende om liturgiens vesen uten å si noe om hva som er kirkens vesen. Og skal vi kunne si noe meningsfullt om kirkens vesen, må vi samtale om eucharistiens vesen, og skal vi kunne si noe meningsfullt om den må vi kunne si noe meningsfullt om Kristi forsonende offer, og skal vi hente mening derfra må vi snakke om himmelrikets komme og applisere dets betydning på folket som er forsamlet om dette offer, og da er vi midt i dansen! Da er spørsmålet nærmere presisert: Hva kjennetegner den kristne kirkes liturgi? Hva er dens essens – vesen – sjel?

Så kom han til en by i Samaria, som heter Sykar, nær ved det stykke land som Jakob gav sin sønn Josef; og der var Jakobs brønn. Jesus, som var trett av reisen, satt nu der ved brønnen; det var omkring den sjetten time.

En kvinne fra Samaria kommer for å dra opp vann. Jesus sier til henne: Gi mig å drikke! Hans disipler var gått bort til byen for å kjøpe mat. Den

samaritanske kvinne sier da til ham: Hvorledes kan du som er jøde, be mig, en samaritansk kvinne, om å få drikke? - for jøder har ikke samkvem med samaritaner. Jesus svarte og sa til henne: Kjente du Guds gave, og visste du hvem det er som sier til deg: Gi mig å drikke! da hadde du bedt ham, og han hadde gitt deg levende vann. Kvinnen sier til ham: Herre! du har jo ikke noe å dra opp vann med, og brønnen er dyp; hvor har du da det levende vann fra? Du er da vel ikke større enn vår far Jakob, som gav oss brønnen og selv drakk av den, han og hans sønner og hans fe?

Jesus svarte og sa til henne: Enhver som drikker av dette vann, skal tørste igjen; men den som drikker av det vann jeg vil gi ham, skal aldri i evighet tørste, men det vann jeg vil gi ham, blir i ham en kilde med vann som veller frem til evig liv. Kvinnen sier til ham: Herre! gi mig dette vann, så jeg kan slippe å tørste og å gå hit for å dra opp vann! Han sier til henne: Gå avsted, kall på din mann, og kom så hit! Kvinnen svarte: Jeg har ingen mann. Jesus sa til henne: Med rette sa du: Jeg har ingen mann; for du har hatt fem menn, og den du nu har, er ikke din mann. Der talte du sant. Kvinnen sier til ham: Herre! jeg ser at du er en profet. Våre fedre tilbad på dette fjell, og dere sier at i Jerusalem er det sted hvor en skal tilbede.

Jesus sier til henne: Tro mig, kvinne! den time kommer da dere hverken skal tilbede Faderen på dette fjell eller i Jerusalem. Dere tilbeder det dere ikke kjenner, vi tilbeder det vi kjenner; for frelsen kommer fra jødene; men den time kommer, og er nu, da de sanne tilbedere skal tilbede Faderen i ånd og sannhet; for det er sådanne tilbedere Faderen vil ha. Gud er ånd, og de som tilbeder ham, bør tilbede i ånd og sannhet. Kvinnen sier til ham: Jeg vet at Messias kommer, det er utlagt: Kristus; når han kommer, skal han forkynne oss alt. Jesus sier til henne: Det er mig, jeg som taler med deg! (Joh 4)

Hva skal vi si! Første akkord i "symfonien": Han som er den Guds store, uendelig gode gave som hele vårt liv dreier seg om og lever i, han tørster etter fellesskap med oss. *Å tilbe i Ånd og sannhet*, det er Jesu ord som vi vet, ikke et høykirkelig påfunn. Dette er i sannhet en revolusjon: ånd og sannhet. Det er å slukke hans tørst, og selv å få slukket tørsten. - *han med meg, og jeg med ham.* (Åp.3)

Mitt hus skal være et bønnens hus for alle folk er også hans ord. Som Willy Abildsnes synger, Kristus "er kommet for å gjøre verden til et lovsangskor", med sangere fra *ethvert sted*, det er det som er betydningen av *hverken [...] på dette fjell eller i Jerusalem* betyr. Som Ratzinger sier det: *Med templets ødeleggelse åpner det seg en ny universalisme i tilbedelsen,- nemlig den som er i ånd og sannhet.*

Når mørket senker seg midt på dagen langfredag er det et "tofoldig" mørke. Det

er syndefallet, potensforsterket. Det er det eksistensielle mørke som følger ondskaperen og brodermordet. Men, i og med at tempelforhenget revner, og med det hele den gamle tempeltjeneste, veller tempelulmet, det aller helligstes mørke, ut over hele jorden, - Jesus som yppersteprest på korset *går inn i mulmet og gjør soning*, synger igjen Abildsnes. Og *hele jorden* blir stedet for offer og tilbedelse, for Kristus, for kulten av og for og med den salvede konge og yppersteprest, eller som Chrysostemus sier i sin andre preken om *korset og røveren*:

Vil du vite hvordan hele jorden til slutt ble gjort til et tempel og hvordan hvert sted ble høvelig for bønn? Når Kristus led utenfor byen, rensset han hele jorden, han gjorde hvert eneste sted høvelig for bønn...

Kristus er templet, presten, alteret og offeret: *Gud stilte Kristus frem i hans blod som en nådestol for dem som tror* (Rom 3:25). Over alt skal det tilbes i *ånd* og *sannhet*, og det betyr tilbes i *ham*. Begge deler er blitt presserende essensielle forutsetninger å holde frem – ånden og sannheten - i og med mye fornedrende utvikling, i sær i aftenlandenes (protestantiske) kirker.

Kirkeåret

Jeg skal ikke bruke mye plass på det, bare sette det på spissen: Kirkens år og kirkens og troens vesen og liv består dypest sett av to ting: Påske og pinse, uopphørlig forbundet og uatskillelige. *For Kristus vårt påskelam er slaktet*. Som Origines sier: *For oss varer altså forsoningsdagen ved, helt til solen går ned, det vil si, til verdens ende*. Helt konkret er det nå påskens tid hele tiden, fordi påskens og pinsens realiteter er *levende* realiteter som virker i oss hver dag, og det er de eneste som virker i oss dag etter dag. Inkarnasjonen er forutsetningen, epifania og himmelfart likeså. Men julen virker ikke i oss, ikke epifania, ikke Allehelgensdag, eller noe annet tema eller noe annen dag heller. Messen er påske og pinse, påske og pinse, påske og pinse fordi hans død og blod gjelder i og med hans oppstandelse fordi Ånden føder og nærer denne tro og dens virkning i ord og sakramenter – vi er jo født av vann og *ånd*, ikke vann og ord eller vann og gode minner.

Ikke slik at det ikke spiller noen rolle om vi "glemmer alle hans velgjerninger" som vi hører om året gjennom, og særlig ikke i en situasjon hvor stadig flere gjør det, eller ikke kjenner dem, men de er i denne konteksten *samlet* i det som er påskens og pinsens evige mysterier. Og de skal utfolde seg tofoldig: i vitnesbyrd, forkynnelse, formaning og apologetikk på den ene siden, og i eucharistiens store takksigelse i messens kroningspunkt på den andre. Jeg kommer tilbake til *velgjerningene*.

Kall til forsamling

Altså Åndens gjerning og messens orden og gang: Vi starter med begynnelsen. Åndens første gjerning er *et kall*. Kallet er tofoldig. Det går til hele verden om å vende om og bli det vi var og er kalt til – fellesskap med Gud. Men opprøret er

fremdeles sterkt, skriket og klagen alle vegne kan i visse sammenhenger virke rent fremmedgjørende i sin brutalitet og overveldende vilje til makt. Og i Abildsnes hymne "I begynnelsen var Ordet" finner vi samme sak belyst:

For den hymne som forstummet lyder det på jorderik, fra et menneske i opprør hån og klage, spott og skrik.

Men i Kristus er det et kall til frelse og fellesskap med Kristus og hans folk, hans *ecclesia*, og dermed med Gud selv. Den veien går gjennom dåpen.

Kallets andre side er kallet til de døpte. Alle døpte er kalt til å komme og bli det de fikk i dåpen, som ennå for de fleste i dette landet er som en (mer eller mindre u-utpakket) Zip-fil; alt finnes der, men det må pakkes ut, aktiveres. Noen har kanskje mistet eller kastet hele filen – "meldt seg ut" -. Men kallet er der like fullt, og det er Kristi røst og Åndens kall som (må) formidles. Det er ikke moralsk mas, men Guds Ånds rop inn i våre liv, enten vi er to eller tre: Forsamle dere! Jesus gråter over *Jerusalem*, ikke over Babylon. Han ville samle, men de ville ikke. Schmemmann sier de første kristne ble kalt "saints", det er derfor

å samles som kirke er vår oppgave, vårt hovedtillitsverv og vår plikt. Vi er konsektrert til å gjøre denne oppgave, og den blir med oss til den tid vi avstenger oss selv fra den."

Han sier rett ut at " fra den tidligste begynnelse kan vi se en åpenbar, utvilsom treenighet av *forsamling, eucharistien og kirken.*"

For kirken forvalter ikke bare sakramenter, den er sakrament selv. Derfor er den naturlige følge av kallet at *folket*, ikke bare folk, *forsamles* (1 Kor 11). Når dere kommer sammen, sier Paulus, ikke *om*. Det er det hele i bunn og grunn først dreier seg om: Å svare på kallet om å (for)samle seg. Jesus er kommet for å samle de adspredte. Lovsangskoret som Abildsnes synger om forutsetter - som alle kor – at det er samlet.

Jesus gikk ikke i demonstrasjons-tog. Folket som hørte hans ord og så hans gjerninger og hørte hans kall samlet seg om han, intuitivt, for ham eller imot ham. Det er det eneste som duger. Han skal i denne forstand ikke gi oss sin tilslutning. Liturgiens ånd er altså først kallet til forsamling. Det er ikke et adiaforon – at vi skal (for)samles. Det er Åndens verk – "Kalle, forsamle" for Jesus skal forklares, ikke som en professor forklarer et problem, men som vin klares, for oss og i oss. Hans *kirke skal bygges*, hans folk opplyses, *den himmelske brud* beredes, for holde oss til Bruuns eventyrlige pinse-epos. Også Justin Martyr, Ireneus og Ignatius av Antiokia understreker det meget sterkt.

*Ånd over ånder, kom ned fra det høye,
evig med Fader og Sønnen en Gud!
Kom våre sjele tilsammen at føye,
kom at berede den himmelske brud!
Kalle, forsamle og Jesus forklare,
bygge hans kirke, opplyse hans folk,*

*det er din gjerning, la oss den erfare,
kom du Guds kjærlighets mektige tolk.*

Vi har et etter hvert stort og vakkert tre hjemme i hagen, en keiserlind. Den brer ut sine greiner i en stor sirkel med et veldig tett løv, fullt utsprunget. I dets skygge kan du virkelig bo. På et visst tidspunkt på våren kommer solen rundt huset vårt. Da er det et par uker på tidlig kveldstid som solen i vest står så lavt at den likesom setter en lyskaster på dette tre, som om det er det eneste som er opplyst og det fremstår som det ellers ikke gjør hele året. Som opplyst, lysegrønt, fornyet, forklaret og strålende. Det tenker jeg er et godt bilde på den opplysning som skjer ved forsamlingen – den samlingen av syndere, greinene, hvor presten er synder stor som noen i menigheten, opplyses til å se hva den er i Kristus, med Kristus, og ved Kristus. Den opplyses av hans hellighet til å bli sakrament for verden. Men da må vi være forsamlet om ham. Det er den protestantiske kirkehistories største, mest katastrofale grep – at kirken er adiaforon, at messen er adiaforon, at vi kan gjøre hva vi vil med det som hører Herren til (Kyriaké), for vi er muligens individuelt fromme nok til å gjøre som vi vil, enten det er på hytta eller i familiens skjød vi gjør det, enten det er juledag, langfredag eller påskedag vi gjør det.

Men så forsamles folket, og de har visst det til all tid, men vi har kanskje mistet det, noe Ratzinger er inne på. Nemlig: Vi forlater det hverdagslige, det jordiske, og er kommet til et sted der alt er *annerledes*, og like fullt så viktig, så begjærlig, så vitalt at det opplyser og gir mening til hele livet, ja gjør livet selv verdt å leve, for, som Schmemmann sier: *Alt leder fram til det, forholder seg til det, alt blir bedømt ut fra det, av det Gudsriket denne forsamling manifesterer.* Og endelig: Alt som er sagt om *folket* overgår den gammeltestamentlige betydning av folket. For dypest sett er det brud som møter brudgom.

Liturgiens tid

For vi samles først og fremst på ukens første dag, den dag da Kristus stod opp fra de døde. Men hva viktigere er, vi samles på ukens åttende dag, og det er himmelrikets dag. Den ligger ikke inne i noen kalender som godtfolk kan hente online. Det er den nye eons dag, den dag troen griper. Den hører ikke med til tiden, men manifesterer seg der. Og det er ikke først og fremst ukedagen som representerer den nye tid, men Kristi fullbrakte verk slik vi møter det i messen og får del i og blir del av det. Ja, det er ikke bare messe på søndager som er messer på den åttende dag, men enhver messe er den åttende dag, fordi Kristi oppstandelse og vår delaktighet i den representerer den nye tidsalder.

Vi går til templet, forsamles som Kirken, vi er kledd i den nye skapelsens kledebon, dette er den første rite i sakramentenes sakrament - den hellige eucharisti. Det er ikke presten som ønsker folk velkommen til kirke, men folket og prest som gjensidig hilser hverandre, for uten hverandre kan vi ikke gjøre det som er vårt felles kall.

...og sted

Og endelig: Folket er forsamlet *foran Herrens alter* som for Herren selv. De har tegnet seg med det hellige korsets tegn med vievann og ihukommet sin dåp, som porten til gudsriket og himmelriket. Det fornyede folk er samlet foran det alter som viser til Kristus selv, til den ene prest og det ene offer. - *Samlet om hans offerbord*, som Abildsnes synger.

Og det er ikke en elitær forsamling, for liturgi er ikke for spesialister. Guardini påpeker har et viktig anliggende:

The careworn man who seeks nothing at Mass but the fulfillment of the service which he owes to his God; the busy woman, who comes to be a little lightened of her burden; the many people who, barren of feeling and perceiving nothing of the beauty and splendor of word and sound which surrounds them, but merely seek strength for their daily toil - all these penetrate far more deeply into the essence of the liturgy than does the connoisseur who is busy savoring the contrast between the austere beauty of a Preface and the melodiousness of a Gradual.

Men det er ikke bare vi som er samlet. Dette folket, sier Guardini, *this is not composed merely of the persons who may be present in church; it is not the assembled congregation. On the contrary, it reaches out beyond the bounds of space to embrace all the faithful on earth. Simultaneously it reaches beyond the bounds of time, to this extent, that the body, which is praying upon earth knows itself to be at one with those for whom time no longer exists, who, being perfected, exist in Eternity.*

Mer om dette under offertoriedelen.

... og retning

Og vi samles mot øst. *Dette er det fyrste i lovene våre; at vi skal venda oss mot aust og tilbe den Kvite Krist* (Gulatingsloven). Vi er samlet mot den oppadgående sol, *Han som lot soloppgang fra det høye gjeste oss.* (Luk1; Sak 6; Mal 4,2) Og han skal komme igjen *som et lyn fra øst til vest.*

Messeklærne

Og mens folket forsamler seg, kler de tjenestegjørende seg opp. Det er en av disse gjengangerne, ikke bare i protestantisk tradisjon, men over alt: *Må vi ha pene, rare klær, kostymer* som mitt-3-årige fadderbarn kalte det, hun likte det så godt; *Må vi ha røyk, må vi ha hvite duker og lys og ikoner, kyssing og kneling og det hele?*

Selvfølgelig kan vi gjøre det uten alt dette! Men tenk på et bryllup: Det er da ingen som går i selv et nokså vanlig, enn si ordinært bryllup som stiller spørsmålet hvorfor bruden ser ut som himmelen selv i all sin prakt, og brudgommen i sin stas, og venner og familie i sin beste skrud de også! Ingen

vettuge mennesker spør om man ikke kan ha bryllup uten alt dette, og i alle fall ikke mens bryllupet pågår! Selvfølgelig kan man det, og i dagens krigsherjede land skjer det hele tiden. Men selv da staser man seg opp som best man kan *i sakens anledning*.

Likevel er det mange som tror at man *ikke* kan gifte seg uten alt dette, derfor gifter man seg heller ikke. Og noen tror *det* er poenget med bryllupet, og bruker 6-sifrede beløp på stæsjet rundt. Begge har rett og slett ikke forstått noe av verken ekteskapets essens eller hva bryllupet uttrykker. For det er høytid og fest, det er glede uten like, det er sol uten sky. Derfor gjør vi det. Men at vi gjør det, konstituerer selvfølgelig ikke ekteskapet, ei heller mister det sin mening at vi ikke gjør det!

Slik også her. Gudsrikets store gledesfest. Og den har bibelske forbilder. Jeg går ikke dypere inn på det her, bare viser til Åpenbaringsbokens himmelske liturgi – og sier *som i himmelen, så og på jorden*, for dypest sett er det ett og det samme som beskrives. *Sakens unike anledning* gjør det.

"The liturgy is not about you and I, it is not where we celebrate our own identity or achievements or exalt or promote our own culture and local religious customs. The liturgy is first and foremost about God and what He has done for us." (Kardinal Sarah)

Derfor ikler de tjenestegjørende seg. For det er ikke *deres* "greie". Tvert imot, det er gudsrikets gledesfest som er sakens anledning, og den er Guds *greie*. Påskelyset og - gledens fest, *vår dype skam er blitt vår høye fest*, som Børre Knudsen synger. De tjenestegjørende ikler seg, egentlig for å synliggjøre at vi alle skal forsvinne fra vårt gamle selv, *det er ikke lenger jeg som lever, men Kristus lever i meg*, gjelder alle troende. Vi er derfor kledd som en *pars pro toto*, og som de ortodokse sier det, som et uttrykk for, et ikon på enheten mellom Kristus og kirken, de forsamlede, av den uoppløselige union mellom de som er forsamlet. *For dere, så mange som er døpt til Kristus, har ikledd dere Kristus.* (Gal 3,27; Rom 13,14.) Det er *den nye antropologi*, som Ratzinger kaller det med henvisning til Ef 4,24: *Kle dere i det nye mennesket som er skapt etter Guds billede til et liv i hellighet og rettferdighet etter sannheten*. Klærne er symboler som viser til åndelig virkelighet.

Den hvite drakt er dåpsdrakten som vi alle mottok eller bar i vår dåp. Den er derfor *kirkens* drakt, og hvit er *kirkens* farge. Ved å ikle seg denne viser presten og andre hva som gjelder for *hele* forsamlingen av troende, ja hele kirken, og derfor også til forsamlingens enhet med ham, som enhet med Kristus selv. Den hvite fargen var hovedfargen i mer enn tusen år, nettopp av nevnte grunn. Og når fargene begynte å komme i de nærmeste århundrer var det ingen entydighet i bruken, noe det for så vidt ikke er i østkirken heller til dags dato.

Først i 1570 ble det vedtatt entydige fargeregler i vestkirken. Vi skal ikke gå inn på de enkelte fargers eventuelle betydning, det er ikke av kirkens viktigste spørsmål å opplyse. Hvitt eller gyllent i vest kan erstatte alle farger, og ikke minst: Plagget er viktigere enn fargen, så etter mitt syn kan man ikke unnvære å bruke for eksempel messehagel, eller dalmatika for diakonen, fordi man evt. ikke har riktig farge.

Stolaen skal jo uansett følge messehagelens farge dersom det er mulig, men man kan som ordinert ikke fremtre uten. For stolaen viser til Kristi menneskevorden, ikledningen av vår natur, for vår frelser og guddommelig-gjørelses skyld. For Kristi menneskevorden var i siste instans en *ordinasjon* til å bære sitt og alles kors, og et bilde på det kors vi alle får å bære ved *vår* ordinasjon i dåpen, tegnet på panne og bryst. Stolaen har ingen påkrevet "dekor", den henger i seg selv som et åk gjør, men skal naturlig nok ha et kors i nakken, *Skulle jeg en kristen være uten Kristi kors å bære*, synger som kjent Brorson. Og på det åk prest og diakon får i sin spesielle tjenesteordinasjon.

Beltet, singulum, har alltid vært et bilde på lydighet, på det å være beredt, på brorskap og tjeneste. Presten fremtrer ikke i egen kraft, han er ikke større enn sin mester, tvert i mot, han er sendt til tjeneste av sin Herre, som han følger og av hvis nåde han tjener. Men han er også hans personlig bilde, for han kom ikke for å la seg tjene, men for selv å tjene, og gi sitt liv til løsepeng for oss alle; å binde opp om seg og selv gå frem og tjene.

Endelig er messehagelen og dalmatikaen et uttrykk for *kirkens* ære – ikke prestens/diakonens - som den nye skapning; gleden, sannheten og skjønnheten i det nye liv. Et varsel om det nye liv i Kristi fullendte rike, der han er Herre og konge, og råder i all evighet, og som, slik salmen sier det, og som man sier etter offertoriet i østlig ritus – *har kledd seg i høyhet, Herren har kledd seg i kraft og spent beltet om livet*. (Ps 93,1). *Her er Kristus alt og i alle* (Kol 3,11).

Nå skal det skje. Det dreier seg dypest om, sier både øst og vest, om å bli Gud lik som borger i Guds rike. For ingen av disse ytre tegn dreier seg om annet enn de dypeste ting, for messen er verdens, ja universets sentrum. Så: *"Opus Dei," that is the liturgy - in which the Creator-Artist, the Holy Ghost, has garnered and expressed the whole fullness of reality and of creative art.* (Guardini), eller: *It is time for the Lord to act - Det er tid for Herren å gripe inn* (Sal 119,126), som det heter ved innledning til de ortodokses liturgi.

Jeg er vintreet, dere er grenene; den som blir i meg, og jeg i ham, han bærer megen frukt; for uten meg kan dere intet gjøre. (Joh)

Skulle ikke det gjelde i messen som over alt ellers, ja i messen før noe annet sted?

Og bønnen i sakristiet før messen avsluttes med: *La dine hellige engler toge inn sammen med oss, for seieren, makten herligheten tilkommer deg, Fader, Sønn og Hellig Ånd.*

Symbolene

Det er to sett å tenke om symboler, i det minste i teologiske termer. Den ene er at symboler trenger vi fordi det de representerer er *borte*. Vi kan da kalle dem *illustrerende*. De kan saktens ha en pedagogisk funksjon, men det er en sekundær, ofte amputert funksjon i den liturgiske kontekst, og fanger ikke essensen i den andre tenkemåten. Symboler som *illustrerer* noe *virker* ingen ting direkte, har kun potensiale til indirekte virkning.

Trosbekjennelsen kalles *Symbolum*, som kommer av *å samle* (i seg). Og det den samler i seg, er åndelige realiteter. Det er den andre tenkemåten.

Messens symboler er ikke slike illustrative bilder på noe fraværende, men samler i seg åndelige realiteter som er og blir nærværende. Dåpen er ikke et illustrativt symbol på at vi er begravet og oppreist med Kristus, det er en begravelse og oppreisning med Kristus, utført i tiden, gjennomført i himmelen. Oljen som tegn og symbol på den Hellige Ånd i fermingen *bevirker* Den Hellige Ånd. Kirkens genuine symboler stammer fra Herren selv, og virker det han vil og har bestemt dem til, enten det er vann, vin, brød, olje, håndspåleggelse. De frelseshistoriske realiteter trer i vår midte. Derfor er ikke inntoget en høytidelig, muligens fin *greie* til minne om noe, men et symbol på det som reelt skjer i messen – at vi stiger – sakte men sikkert - opp og går frem til det *himmelske* alter, der Kristus er yppersteprest.

Inngangen er ikke bare i kirkerommet, men i Gudsriket. Himmelen blir vårt i og med eucvharistien. Inntoget, og offertoriet som vi kommer til, illustrerer ikke noe som skal komme, men noe som *er*. Dette har en frelseshistorisk bakgrunn. Kirkefedrene klargjorde i dybden hva Hebreerbrevets kapittel 10, vers 1, sier: At i den gamle pakt rådet *skyggen*, den som med Kristus måtte *bort seg vende*, som vi synger i advenstshymnen *Nå er frelsens dag opprunnen*. Men vi er like fullt ikke nådd fram til den fullkomne klarhet, vi lever nå i de siste tider under *bildet, ser i en speil, dvs sotete eller flekkete glass, i en gåte, kjenner stykkevis og delt*, og venter på den store *klarhet* i det fullendte Gudsriket, der vi skal leve i *beskuelse*.

Men de frelseshistoriske realiteter som vi der skal skue, er *fullt tilstede i messen*. Gudsrikets realiteter kan ikke manifesteres i "denne verdens" språk, for det er en fallen verden, og må forholde seg til *bildets* uttrykk av realitetene. Men Ånden virker alt, og det konfirmeres i tro og ved tro.

For å si det med trosdokumentet: *Sakramenta er ikkje berre symbol på nåden, men pålitelege instrument som formidlar han.* (s. 44)

Romano Guardini sier videre:

Det folk som virkelig lever av liturgien vil lære at kroppens bevegelser, handlingene og de fysiske tingene som de gjør bruk av er av den største betydning. Det gir store muligheter til uttrykk, til kunnskap og til åndelig erfaring. Det er frigjørende ved sin bruk, og i stand til å presentere en sannhet mye sterkere og mer overbevisende enn det nakne muntlige ord kan.

Avslutningsvis her: Schmemmann sier det enda mer presist:

Enhver rite, for eksempel enhver reverens for alteret, kyssing av alteret, prostrasjon, berøking etc. er en bekjennelse av vårt nærvær rundt Guds herlighets trone i den himmelske helligdom. ... For bare en kult kan uttrykke eller manifestere i "denne verden" - denne tidsalder - det hellige, det fullstendig andre, det guddommelige, det overjordiske.

Messens innledning

Og etter klokkeringingen legger presten røkelse i karet og sier *velsignet være ditt rike, Fader, Sønn og Hellig Ånd nå og alltid og i all evighet*. Og folket som er forsamlet svarer: *Amen*; det er sant og det skal være og forbli sant, vi gir ikke slipp på den. Det er dåpspåminnelse og samtidig oppspill til det alt dreier seg om: Inngangen – representert ved inntoget – i det nye Gudsriket for det gjenfødte mennesket og oppstigning til festen og Herrens bord i Himmelen. Dette er et særdeles sentralt poeng først og fremst i østkirken. Det er slik det er når to eller tre er forsamlet i Jesu navn. For med denne forsamling – som vi ber om i sakristiet før vi toger inn - toger hele den hellige engleskare inn, de som står for Guds åsyn dag og natt. Det er altså ikke inntog fordi det er inngangssalme, og fordi det er en så praktisk måte å gjøre det på. Nei det er *inntog* i en mye dypere forstand, som dere allerede har skjønnet, for det ligger en forventning, eller må ligge en forventning om hva som skal skje – og det som skal skje forkynnes allerede i inntoget. Derfor peker inntoget ut over de som går der, og slik sett ut over seg selv. Det er ikke inngangen i huset det gjelder, men oppstigningen til det himmelske alter, til foregripelsen av det fullendte gudsriket, som fullendes på jorden i eucharistien. Messen er himmel på jord.

Derfor er enhver slik forsamling *Kirke*, så lenge den står i forbindelse med en rettelig biskop, og *blir* her kirke påny, for, som Abildsnes synger, *vit at her blir kirken ny, her hvor brød og vin og salmer stiger i en virak-sky*.

*Vi er hans hus og kirke nu,
bygget af levende stene,
som, under kors, med ærlig hu
troen og dåben forene.
Var vi på jord ej mer end to,
bygge dog vilde han og bo
hos os i hele sin vælde.*

*Samles vi kan da med vor drot
selv i den laveste hytte,
finde med Peder: der er godt,
tog ej al verden i bytte.
Kirken og vi, som ærlig tro,
altid er et så vel som to, -
et med vor drot og hinanden! (Grundtvig)*

Og før nesten noe annet har skjedd har vi påkalt den treenige Gud tre ganger – sist ved orddelens innledning etter inntoget. Det er ikke tilfeldig, men et uttrykk for av hans rike er velsignet, det rike som vi ble innlemmet i ved vår dåp og som vi under sakramentets slør ved troen og det offer som ble utgytt for oss alle, nå har *full adgang til i himmelen*.

Synsbejennelsen, kyrie, gloria, og kollektbønn.

Vår oppdragelse går på det individuelle, for ikke å si det individualistiske. Og helt klart er det viktig at jeg får tilgivelse for mine synder, og du for dine. Men det er ikke bare for at jeg skal ha min sak i orden med Gud, men for at *hele legemet* skal fremstå som friskt og sunt, at Herren skal finne oss som et *velskikket folk når han kommer*, slik vi ber om i adventvesperens laudes. Dette er det ikke ofte så mye tale om, skriftemål og synsbejennelse blir noe ofte rent nedtrykket. La meg bare minne om det Hebreerbrevets forfatter sier om å strekke seg framover (Heb 12,1), noe metropolitt Kallistos Ware nevner som underkommunisert; vi skal fremfor alt strekke oss etter det som ligger foran, og gripe dagen i dag. Satan er sykkelig opptatt med i går, eller med å få ting utsatt til i morgen. Ved å legge av det som tynger, og synden som henger så fast ved oss *nå*, kan vi med *glede* gå inn til, ja nettopp, vår Herres glede. Det underminerer ikke alvoret med fallet, for det var i sannhet et *brakfall*. Men tilbakevendingen, som er kontinuerlig, er til Gudsrikets fullkomne nærvær som himmel på jord.

Kyrie-ropet er virkelig et kraftig uttrykk for liturgiens *kosmiske* dimensjoner, dimensjoner som jeg kommer tilbake til i siste del. Å be om Herrens miskunn – om alt godt det kan tenkes han kan gjøre og gi - slik det her gjøres på vegne av ikke bare meg, ikke bare oss, men all skapningen - kirken som prest for og i bønn for alt og alle. Dette viser for øvrig at kirkens liturgi er oppstått, ikke i kommisjoner, men av spedalske og blinde i ytterkanten av samfunnet, av en angerfull toller, av englene på markene, av englene i himmelen og templet, og til syvende og sist av Herren selv i Jerusalems øvre sal.

I delen med lesninger og svar kan vi påpeke at slik vi har det nå vitner strukturen veldig om den klassiske matutin slik vi også har den i tidebønnboken, med dens røtter i synagogen: Tre lesninger med svar. Mye tyder på at i opprinnelsen ble disse lesninger reservert til messen, eller om det ikke var messe, anvendt i matutinen.

Ordet og troen

Schmemmann kaller alle deler av liturgien, dvs. høymessen, *sakrament*. Slik er dette Ordets sakrament, som topper seg i **evangelielelesningen**, og som ikke er uten sammenheng med den egentlige eucharisti, for i disse lesninger ligger den stadige aktualiseringen at det som er grunnlaget for det unike i kirken sammenlignet med en hvilken som helst religion, eller for den saks skyld institusjon med et hvilket som helst formål: Takken i den store takkebønnen. Her er det relevant at vi ikke skal glemme alle hans velgjerninger, og disse velgjerninger kommer oss i møte i sakramentene, i hvem vi er og i hvem vi blir. Og disse velgjerningene er dypest sett ikke noe annet enn Kristus selv, den store Guds velgjerning mot verden. Evangeliet er ikke *om* Kristus først og fremst, det er Kristus, verdens lys, verdens visdom, sannheten, veien og livet.

*I et menneske på jorden klinger nu på ny Guds Ord
Han er kommet for å gjøre verden til et lovsangskor. (Abildsnes)*

Dog, visdom taler vi blant de fullkomne, men en visdom som ikke tilhører denne verden eller denne verdens herrer, de som forgår; men som en hemmelighet taler vi Guds visdom, den skjulte, som Gud fra evighet av har forut bestemt til vår herlighet. (1 Kor 2,6-7)

Trosbekjennelsen hørte egentlig hjemme i tilknytning til dåpen, og det var først henimot det sjette århundre, under de voldsomme kristologiske stridighetene, at den fant sin faste plass i messen i vest. Når den først gjorde det, var det ikke mer enn en *bekreftelse av den opprinnelige åpenbare, organiske link mellom troens enhet, kirken og hennes selvoppfyllelse i eucharistien. (Schmemmann)*

I møte med en tro som dessverre i økende grad bare manifesterer seg som følelser, eller som rent føleri, kan man (i en parentes) spørre seg hvor lenge de klassiske *symboler* – Apostolicum og Nicenum spesielt, vil beholde sin plass i folkekirkene. Religiøse følelser næres av seg selv, i den grad de gir tilfredsstillelse. Kom disse bekjennelser inn som en del av nødvendighet, kan de også forsvinne ut som en del av en annen nødvendighet, da det hele etter hvert kan fremstå som i overlag uforenlig med tidsånden?

En påminnelse fra Schmemmann er helt essensiell:

I virkeligheten ligger kristendommens nyhet - den absolutte og evige nyhet - bare i troen, bare i sannheten som sikres gjennom troen og blir omformet til frelse og liv. Derfor, uten å forholde seg til troen, uten en konstant "identifikasjon" av "formene" som inkarnasjonen og oppfyllelsen av tro, vil ingen "former" i kristendommen være virkelige, desto mer som de i seg selv både blir idolisering og avgudsdyrkelse, for de er en krenkelse av tilbedelsen av Gud "i ånd og sannhet" som ble befalt og gitt oss av Kristus.

Og han fortsetter, like aktuelt, skarpt og tankevekkende:

Djevelen skapte ikke nye, "vonde" ord, på samme måte som han ikke skapte, og ikke kunne, skape en ny verden, på samme måte som han ikke kunne skape noen ting som helst. Den hele forfalskning og forfalskningens kraft ligger i at han gjorde de samme ordene til ord om noe annet, han tok kontroll over dem og konverterte dem til et instrument for det onde, og at, som en konsekvens, han og hans tjenere i "denne verden" snakker alle et språk som bokstavelig talt er stjålet fra Gud.

Det er en uhyggelig presis beskrivelse av farene ved marxistisk praksis – å fylle institusjonene = ordene - med nytt innhold.

Og endelig:

Troens bekjennelse i ord og gjennom ord er så fundamental i kristendommen at "enheten fra oven", som konstituerer kirkens essens som "enhet i tro og kjærlighet", blir realisert, gitt og mottatt framfor alt gjennom å gi den navn, gjennom dens virkelige manifestasjon og inkarnasjon i ordet. Hvis hele kirken og den enkeltes liv er et kall til bekjennelse, er prinsippet, kilden til denne bekjennelse alltid i ordet, for i og gjennom det blir Guds gave til oss – og vår mottagelse av denne gaven - identifisert, navngitt og fullendt. Den er kommunionen, enheten som også konstituerer troens essens og liv.

Derfor opphører kirken aldri med, trøtner aldri av, igjen og igjen, og hver gang som den første, med ett hjerte og med ett sinn, å uttale de mest forbausende, mest uuttømmelige av alle menneskelige ord: Vi tror. På den måten identifiseres og navngis den guddommelige sannhet, ved kjennskapen og lyset hun lever av. It is a joyful rite of the Church. Og det er denne samme navngiving av enheten fra oven som introduserer oss til enhetens sakrament, som selv starter den eucharistiske oppstigning til Kristi bord i han rike. (Schmemmann)

Etter troens bekjennelse kommer forbønnen. Vi kan ha – og har ofte - både i advents og jule/åpenbaringstiden – et kyrielitani etter syndsbejennelsen. Forskjellen på dette, og på de større litanier eller den tradisjonelle forbønnen som kommer her, er at disse siste har et mer omfattende og personlig preg. Ved lest forbønn har man sågar anledning til fri bønn, noe som har sine risikoer, men som er i overensstemmelse med litanienes utforming, både det tradisjonelle fredslitani og de andre som vi bruker. Det kommer nå etter hvert flere typer leste forbønner som vil ha ulik utforming, og som delvis gir lekfolk lederfunksjon.

Det er sikkert korrekt at noe av den eskatologiske dynamikk og vi-karakter i den eucharistiske tro gikk tapt, eller i alle fall kom i bakgrunnen. [...]

Sakramentet bærer selv i seg en dynamikk som sikter mot forvandling av menneskeheten og verden til den nye himmel og den nye jord, i Kristi oppstandelseslegemes enhet. Denne dynamikken stod vel ikke lenger så levende for de troende. Eucharistien har ikke primært den enkelte som mål. Den eucharistiske personalisme tar sikte på forening, på overskridelse av muren mellom Gud og menneske, mellom jeg og du i De helliges samfunns nye Vi. Man hadde vel ikke rett og slett glemt dette, men det stod ikke så klart i bevisstheten som det hadde gjort tidligere. Når det slik har vært svikt i den kristne bevissthet må vi i dag forsøke å styrke den igjen.

I mer enn 30 år har jeg tjent kirken som en prest og teolog, som en pastor og lærer. Aldri i disse 30 år har trangen til å betrakte eucharistien og dens plass i kirken opphørt. Tanker og spørsmål til dette temaet, som går tilbake til tidlig puberteten, har fylt hele livet mitt med glede, men, dessverre, ikke bare med glede. For jo mer virkelig min erfaring med eucharistiens liturgi ble, Kristi seiers og æres sakrament, jo sterkere ble følelsen av at det er en eucharistisk krise i kirken. I kirkens tradisjon er intet endret. Det som har forandret seg er oppfatningen av eucharistien, oppfatningen av dens egentlige essens.

I det vesentlige består krisen i en manglende forbindelse og sammenheng mellom hva som fullendes i eucharistien og hvordan dette blir oppfattet, forstått og levd. Til en viss grad har denne krisen alltid eksistert i kirken. Kirkens liv, eller heller kirkefolkets liv, har aldri vært perfekt, ideelt. Med tiden er imidlertid krisen blitt kronisk. Schizofrenien som forgifter kirkens liv og som undergraver selve fundamentet er blitt normaltilstanden.

Imens kan det sies uten overdrivelse at vi lever i en skremmende og åndelig sett farlig tid. Den er ikke skremmende bare pga. hatet, splittelsen og blods-utgytelsen. Den er fremfor alt skremmende fordi den er karakterisert av et stigende opprør mot Gud og hans rike. Ikke Gud, men mennesket er blitt alle tings målestokk. Ikke troen, men ideologi og utopisk eskapisme bestemmer verdens spirituelle tilstand. Inntil et visst punkt har vestlig kristendom akseptert dette synspunkt; umiddelbart ble en eller annen "frigjøringssteolog" født. Temaer knyttet til økonomi, politikk og psykologi har erstattet en kristen visjon av en verden i tjeneste for Gud. Teologer, prester, og andre profesjonelle "religiøse" reiser travelt rundt i verden for å forsvare – overfor Gud? - denne eller hin "rettighet", hvor pervers den enn er, og alt i fredens, enhetens og brorskapets navn. Mens i virkeligheten er den freden, enheten og det brorskapet de påkaller ikke den fred og enhet og det brorskap som ble bragt oss av vår Herre Jesus Kristus.

Folk vil kanskje bli forbauset over at jeg som svar på denne krise foreslår at vi vender vår oppmerksomhet, ikke mot dens ulike aspekter, men heller mot eucharistiens sakrament og mot Kirken, hvis selve liv flyter fra dette sakrament. Ja, jeg tror virkelig at nettopp her, i det aller helligste av alt hellig i kirken, i oppstigningen til Herres bord i hans rike, er kilden til håpet om fornyelse. Og jeg tror virkelig (I do believe), som kirken alltid har trodd, at denne oppstigningens reise begynner med å legge bort "alle timelige bekymringer", med å tre ut av denne troløse og syndige verden. Ikke noe ideologisk mas og bekymring, men en gave fra himmelen – det er kirkens kall i verden, kilden til dens tjeneste. "Hvor kirken er, der er Den Hellige Ånd og nådens fylde." (Ireneus).

Det er ikke reform, justeringer og modernisering som trengs, men heller en retur til den visjon og erfaring som fra begynnelsen av konstituerte kirkens egentlige liv.

Disse omfattende sitater er uttalt, ikke i fjor eller i år, som kommentar til alle nyheter i "kirken", eller som en kommentar til verdens skjeve gang, men for henholdsvis 18 og 34 år siden - av kardinal Ratzinger i sin bok *Liturgiens Ånd*, og den ortodokse kirkelæreren Alexander Schmemmann i forordet til sin (nest) siste bok, *The Eucharist* (på engelsk), fra 1987. (Han døde i 1983.)

Dermed er tonen satt for siste del. Vi har gått fra innledningens sakrament, via evangeliets sakrament med tilliggende troens sakrament og er kommet til eucharistiens egentlige sakrament. Det er viktig at vi ikke skiller disse fra hverandre. Alt henger sammen, og er avgjørende for sin del, skal kirken til syvende og sist fremstå som prester for Gud og sakrament for verden. Da trenger den å samles, å bekjenne sine synder og sin tro, festet i skriftene og Skriften, som jo også gir oss Herrens innstiftelse av det som skal komme, og som skal bekjennes: *Din død forkynner vi Herre, og din oppstandelse lovpriser vi, inntil du kommer igjen i herlighet.* Også forkynt for verden som en del av Kirkens misjon, ja ikke bare en del, men selve essensen.

Fredshilsen

Vi er kommet til Fredshilsenen. Hos oss har den sin riktige plassering. Ratzinger sier Rom bør vurdere den lagt her - om den skal være med; Kallistos Ware på sin underfundige måte forstår ikke hvorfor de ortodokse skal reservere den for klerus, som de gjør, og ikke inkludere hele folket. Dette ønsket, med sin apostoliske bekreftelse inkludert, har sitt dypeste utgangspunkt i Jesu egne ord: *Et nytt bud gir jeg dere, at dere skal elske hverandre; likesom jeg har elsket dere, skal også dere elske hverandre.* (Joh 13,34) Denne kjærligheten er gitt oss. Det er en gave, og det er det helt nye, selv om bud i GT sett ikke er fremmed for kjærligheten.

Dette er den kristne kjærlighets forbløffende nyhet – at i det nye testamentet er mennesket kalt til å elske hverandre med guddommelig kjærlighet, som er blitt menneskelig-guddommelig kjærlighet, nemlig Kristi kjærlighet (Schmemmann).

Ja, hele den innledende forsamlingsakt som jeg tok for meg i dybde, forutsetter denne kjærlighet, ja er et uttrykk for dette kjærlighetens sakrament. *Ha fremfor alt inderlig kjærlighet til hverandre*, hører vi i completoriet for fredag. Bare de som er kledd i denne Kristi kjærlighet kan utføre den kommende handling i henhold til Herrens innstiftelse, ihukomme hans lidelse og død, frembæres som offer og ete og drikke hans legeme og blod. Ja, det er enheten mellom kjærligheten og den bekjente tro som gjør at kirken kan fullendes i eucharistien.

Offertoriet

*Gud er her tilstede
Ham i ånd tilbede
Det er ren og salig glede.
Hellig. Hellig. Hellig
Synger englekoret
Evig toner lovsangs ordet.
Gud vår trøst, hør vår røst,
Også vi de ringe
vil deg offer bringe. (Tersteegen)*

Ofring er et stridsspørsmål i deler av kristenheten. Det er vel ikke mange emner i kristentroen som splitter såpass, som begreper som inneholder leddet *offer*, så lenge man da ikke bare snakker om pengeoffer. Jeg går ikke inn på diskursen, men tar utgangspunkt i at offertoriet har en sentral plass hos oss, og skal ha det, og at det er uløselig knyttet til det som skjer i hele nattverdhandlingen.

All sand gudstjeneste har alltid været en altertjeneste med offer og med bøn. Alteret er helligdommens viktigste sted. Præsten er derfor væsentlig alterets tjener, og en præst defineres riktigst som en, der foran alteret frembærer offer og bøn. Præst og offer er derfor korrelatbegreber, dvs. det ene kand ikke undvære det andet. (Chr. Barfod)

Amen. Men dette må suppleres. For offeret er en felles akt mellom prest og folk *sammen*. Vi praktiserer ikke konselebrasjon mellom prester. Det er et godt valg, er jeg kommet til, for *hele det kongelige, prestelige folk* konselebrerer. Det er ikke samlet som *jeg-er*, men som *vi*, som Ratzinger sa. Og presteskapets primære oppgave er offer og bønn.

Hva ofres i offertoriet?

Deg, Herre, tilhører storheten og makten og æren og herligheten og majesteten, ja alt i himmelen og på jorden; ditt, Herre, er riket, og du er

opphøyet over alt og har alt i din makt. Rikdom og ære kommer fra deg, og du råder over alle ting; i din hånd er styrke og makt, og i din hånd står det å gjøre hva som helst stort og sterkt. Så priser vi nu deg, vår Gud, og lover ditt herlige navn. For hvem er vel jeg, og hva er mitt folk, at vi skulle være i stand til å gi en frivillig gave som denne? Fra deg kommer det alt sammen, og av det som din hånd har gitt oss, har vi gitt deg. (1 Krøn 29)

Dette er forlegget for offertoriekollekten. *Av ditt eget* er en bekjennelse av at jorden hører Herren til, og mennesket hører Herren til, og naturen stunder etter Guds barns fulle forløsning, og denne forløsning forutgripes i nattverdens mysterium. Og vi *priser* Herren for det. Offertoriet er en del av det samlede lovprisningsoffer.

Vi bærer fram det ypperste av skapningen: Oss selv. Ikke bare det vi har, men det vi er. *Av ditt eget gir vi deg tilbake... i bønn for alt og for alle (Basilios). Gi Gud hva Guds er...* Det er altså Jesu ord og vilje at vi skal gis til Gud. Denne "gis" er en offerakt. Mennesket som skapningens ypperste har et ansvar på vegne av hele skapningen, det gjør offertoriet til det første store sted hvor liturgiens kosmiske karakter tydeliggjøres for alvor. Vi er det ypperste av Guds arbeid, og bærer fram det ypperste av jorden og vårt arbeid, brød og vin. Dyrene kan nok bygge reir eller finne bolig, eller bruke redskap, eller krangle og kjekle om nøtter og sloss om mat, som om de var mennesker. Men de kan ikke *endre* og *foredle*, gjennom vilje og ansvar, det hører mennesket til. Og de kan ikke gi tilbake selv. Vi gir skapningen stemme, mening og innhold.

Den gamle pakts første frukt er forbildet, - vi går fra kultur til kultus. Vi vifter ikke med kornband som i den gamle pakt, vi bringer ikke druer, men vin, ikke korn, men brød. Det er hele den skapte orden. Det er bare urelementet vann som ikke foredles, og på den måten forenes Guds reneste skaperakt - vannet - med menneskets fineste, brød og vin. Det er altså mat og drikke som bæres frem, for det endelige målet er som så i den andre skriftlesingen innledningsvis - at vi *skal ete og drikke ved Kristi bord i hans rike*, at vi skal få han selv som mat og drikke, for i denne mat får vi ham selv. Men gleden, seier Schmemmann, er ikke i maten og drikken, men i fellesskapet med den treenige Gud gjennom hans Sønns legeme og blod.

I festskriftet til Ottar Myrseth i 2001 sier Ola Tjørhom det presist, og det favner øst og vest, men kanskje aller mest øst: *Innenfor disse rammene står kirken som prest for skaperverket, som førstegrøden av en gjenfødt menneskehet og som sacramentum mundi, - et sakrament i og for verden.*

*Jorden er en offergave.
Ved Guds helgners kors og død
Saltes jordens alterbrød
Slik blir jorden Herrens have. (Børre Knudsen)*

Og dertil enda dypere og mer uttømmende:

*Hans er offerkjærligheten.
Dø i jordens muld må hveten.
Alle Jesu Kristi døde
Bæres frem for Gud i brødet
Og med dem hans folk på jord
Samlet om hans offerbord. (Willy Abilsnes)*

For å avslutte offertoriet, og for ikke å falle i punktualismens feller, påkalles også her Den Hellige Ånd: *Kom, Hellige Ånd og velsigne disse gaver som vi har beredt på det hellige alter. Amen, ja kom, du Hellige Ånd.*

Eucharistien

Vi går så over fra offertoriet til selve *takksigelsen*. Den innledende dialog mellom celebrant og menighet viser til fulle: Kristus er her. Enten vi sier *Herren være med dere*, eller som biskopen/i østkirken *Fred være med dere*, alt vi gjør her gjennomføres og fullendes av Kristus, for *ingen kommer til Faderen uten ved meg*. Vi trodde vel ikke dette ordet gjelder alle andre steder, bare ikke i liturgien? Som *Trusdokumentet* sier:

Presten som gjer teneste ved kvar eucharisti, er Herren sjølv (s.48).

Løft deres hjerter med svaret finnes ikke i noen annen tjeneste med unntak av påskelovsangen. Det er ikke en høystemt formulering som skal sette oss i stemning, men viser til det grunnleggende at alt dette som skal skje gjøres på jorden, men fullendes i himmelen. Gud har

gjort oss levende med Kristus, enda vi var døde ved våre overtredelser - av nåde er dere frelst - og oppvakt oss med ham og satt oss med ham i himmelen, i Kristus Jesus. (Ef 2, 5-6)

Vi skal nå delta i den himmelske liturgi, og oppstigningen startet med forsamling og inntog. Og for å gjøre det enda mer komplisert - denne vår oppstigning er himmelens nedstigning. Messen er nå himmel på jord.

La oss takke Herren vår Gud. Dette er en klassisk jødisk innledning på takkebønnen, nokså utvilsomt benyttet av Herren selv ved skjærtorsdagsmåltidet. Og apostlene svarte utvilsomt *Det er verdig og rett.*

Og *det trefoldige hellig lyder* (i messen i vest fra midt på 400-tallet, inn via matutin), dette grensesprengende uttrykk – vi med englene, englene med oss, de på jorden, menigheten i himmelen og på jorden, vi i himmelen og på jorden – *himlene og jorden er fulle av din herlighet* – det kosmiske er ugjenkallelig vår kontekst, vår virkelighet, vårt oppdrag. *For alt og for alle.*

Han toger nå faktisk inn som han gjorde det palmesøndag, dette er ikke et *illustrerende* symbol, men et symbol som dekker en åndelig realitet.

Vi står nå for Guds trone. Og det forutsetter en ting:

En mann har vendt tilbake til den plass Gud hadde gjort i stand for ham når han skapte verden. Han står i det høye, for Guds trone, han står i himmelen for Guds åsyn, og fullkommen fri, i fylde av kjærlighet og kunnskap, forener han hele verden, all skapningen med seg, han gjør takksigelse, og i ham bekrefter og gjenkjenner hele verden denne takksigelse å være verdig og rett. Denne mann er Kristus. Han alene er uten synd, han alene er fullkommen mann. Han selv reiser det falne bildet og oppreiser det for Gud, og vi ofrer nå Kristi egen takksigelse, hører den og tar del i den, når celebranten begynner den takkebønn Kristus har befalt oss å gjøre, han som har forent Gud med oss for evigheters evighet.
(Schmemmann)

Vi er så kommet til *takkebønnen*, som har i seg ihukommelse, inkludert innstiftelsesord, påkallelse av den Hellige Ånd og forbønner, før vi samles i Fadervår og kommunionen.

Kirken lever i og av takksigelse. *Ingen* andre gjør det, ingen andre i verden har det som sin hovedoppgave. Å være bragt i denne stilling for Gud, og være kalt til dette, er et resultat av det som skjedde i dåpen. Vi ble alle ved dåpen og troen kongelig, profetisk og prestelig utrustet. Disse Kristi attributter sier Chrysostemos blir oss rikelig til del i dåpen. Det er det Schmemmann i sin bok om dåpen kaller Guds *antropologiske maximalisme*. Vi er oppreist, hevet over synden og det onde. Renset og stilt for Guds åsyn fordi han vil det. For ingen er verdig. Bare Kristus. Men vi er oppreist med ham, alle som tar imot ham. Det var dette vi var skapt til. Det var dette vi falt fra, fra lovprisning, takksigelse og tilbedelse, til utakknemligheten som preger "denne verden". Det er dette vi er fridd fra og oppreist til. Det ligger ingen fornedrelse i skaperverket fra Guds side. Dette er hva Gud vil og venter av oss.

Messen som offer - hva er så sammenhengen mellom Golgata og eucharistien? Bærebjelken er kors og kjærlighet. Presten låner sine hender og *skaffer Herren sin stemme*. (Chrysostemus)

Kristus døde en gang for alle.

For sin død, den døde han én gang for synden, men sitt liv, det lever han for Gud. (Rom 6,10)

Han trenger ikke, som andre øversteprester, å bære fram offer hver dag, først for sine egne synder og så for folkets. For offeret har han båret fram én gang for alle da han ofret seg selv. (Heb 7, 25.)

I forlengelse av dette kan vi si med Ratzinger:

Kristi offer er jo for lengst tatt i mot. Ganske visst, men som

stedfortredelse er det ikke slutt. "Semel" (en gang) vil nå fram til sitt "semper"(alltid). Dette offer er først fullendt når verden er blitt det kjærlighetens rom som Augustin sier i sin "Gudsstat". Da er [...] den fullendte kultus fullendelsen av Golgatahendelsen.

Vi kan da si at dette innebærer følgende i forståelsen av eucharistien:

- a) At dette ikke er en mental minnestund av det som skjedde på korset.
- b) At dette er ikke en *gjentagelse* av offeret på korset. Det er ugjentakelig.
- c) At dette ikke er et *nytt* offer - for offeret på korset er komplett, fullkomment.
- d) Hva er det da? Offeret er identisk med det på korset. Ikke et minne, ikke en repetisjon, ikke et tillegg. Ett og det samme.

Ihukommelse og anamnese er hemmeligheten, men ikke i mystisk forstand av ordet: Ikke bare en minnestund. Tvert imot, ihukommelse blir virkelighet, uttrykt gjennom tro. Schmemmann sier:

Eucharistien og dens dag – Herrens dag – symboliserer ikke hele korsets drama og oppstandelsen, selv om de klart er viet ihukommelsen av Herrens dag og oppstandelsen. Bare troen, dvs. kunnskapen om og aksepten av evangeliet, vender dette høytidelige måltid til ihukommelse.

Fortiden blir nærværende - og effektiv i nåtiden - en fortidig hendelse gjennom Åndens handling, ved at vi gjør som han gjorde. Det er uendret, ett og det samme. Det er Kristus som er prest og offer. Men vi gjør det han bad oss gjøre. For han sa *gjør dette* til min ihukommelse, ikke *les dette* til min ihukommelse eller *husk dette* som min ihukommelse.

*Gud Fader i himmelen, hør din Sønn.
skje din vilje!*

*Ti opp til ditt alter stiger hans bønn
som i himmelen, så og på jorden.*

*Han bad – før vi ropte korsfest! Korsfest!
skje din vilje!*

*Nu er han oppstanden og yppersteprest
som i himmelen, så og på jorden.*

*Han gav oss sin offerbønn å be:
skje din vilje!*

*Så ber vi i angst: din vilje skje
som i himmelen så og på jorden.*

*Vi løfter brødet og vinen og ber:
skje din vilje!*

Da er det din enbårnes offer som skjer

som i himmelen så og på jorden.

*Vi ber i angst for å dele hans død:
skje din vilje!
Og du tar i mot vår kalk og vårt brød
som i himmelen så og på jorden.*

*Og skal vi gå under i død og gru –
skje din vilje!
Vi vet at du kommer din Sønn ihu
som i himmelen så og på jorden. (Abildsnes)*

Hvordan kan dette skje? Det himmelske alter er stedet. Kristi unike og ugjentakelige selvofer blir fortsatt, ikke repetert, - ved hans himmelske forbønn – *vår store yppersteprest som alltid ber for oss*. Vi må bringe sammen tre faktorer: Offer på korset, på kirkens alter og Kristi selvfrembæren ved det himmelske alter som vår yppersteprest.

Den guddommelige liturgi – og i kirkelig betydning er det ikke liturgi om den ikke er guddommelig - blir en manifestering i tiden av det himmelske alter. Det er Kirkens liturgiske Ånd, liturgiessens. Liturgien er himmel på jord. Og som sådan er *eucharistien et kontinuerlig mirakel*. (Johannes von Kronstad)

Det eucharistiske offer er et kosmisk offer, som vi sa, hele skapningen deltar. Kristus ofrer, vårt offer har bare betydning i at det tas opp i Kristi offer. *Han er presten; det er han sjølv som ofrar og han sjølv er gáva som vert ofra* (Augustin, *Trusdokumentet* s. 48).

Vi kan heller ikke bringe lovprisningsoffer (*sacrificium*) akseptert av Gud uten at dette er opptatt i Kristi offer. Brorsons *Jeg for Gud kan intet bringe uten deg og dine sår* må også forstås slik – uten *deg og dine sår* betyr det det sier, men innebærer også *forent* med deg og dine sår.

*Midt i fordømmelsens hellige mørke
tente du offerets evige ild.
Brødet vi bryter, den kalk vi velsigner
Roper om nåde for alt som er til.
Hellige oss i ditt offer! (Børre Knudsen)*

Men hvordan skjer det, når skjer det, hva skjer, når blir sakramentet det Kristus har sagt det er?

Vår posisjon bør være temmelig klar på det ortodoks standpunkt: Med Schmemmann:

Det er umulig å forklare og definere symbolet (dvs. nattverdens

forvandling). Det er realisert og "aktualisert" i dets egen virkelighet gjennom transformasjonen til det det peker på og vitner om, og som det er symbol på. Men dens forvandling (conversion) forblir usynlig. For den er fullført ved Den Hellige Ånd, i den nye tidsalder, og er bekreftet (certified) bare gjennom tro. Slik er også forvandlingen av brød og vin til Jesu hellige legeme og blod fullført usynlig. Intet iakttagbart skjer, brødet forblir brød og vinen forblir vin. For skulle det skje følbart ville kristendommen være en magisk kult, og ikke en religion av tro, håp og kjærlighet.

Så, et hvert forsøk på å forklare forvandlingen, å lokalisere den i formler og virkninger er ikke bare unødvendig, men i sannhet skadelig. "Jeg tror at dette er ditt rene legeme og at dette er i sannhet ditt dyrebare blod" ... Det er som kirkens opprinnelige tro og erfaring, slik den uttrykkes i denne bønn, er utilstrekkelig. Jeg tror, men vet ikke, for i "denne verden", finnes ingen annen kunnskap enn den som er innesluttet av troen, og ingen "vitenskap" kan forklare hva som skjer i den nye tid, ved Åndens komme, i forvandlingen til nytt liv i Gudsriket, som er "i vår midte".

Og metropolitt Bloom (død 2003) sier:

Presten er ikke utstyrt med makt. Vi ber den Hellige Ånd komme ned over gavene for å hellige dem. Presten er bare en som ber Kristus komme og fullkommengjøre hva som er menneskelig umulig. Ikke bispeordinasjon, ikke presteordinasjon kan gi et menneske makt til å få brød til å opphøre å være brød, eller makt til å tvinge Gud til å gjøre dette. Det er det bare Kristus som kan gjøre. ... Det er Kristus alene som er skapelsens yppersteprest, som er celebrant av hvert eneste sakrament og mysterium, det er Den Hellige Ånd som kommer ned over de hellige gaver på Kristi bønn, i enhet med deres felles navn.

Og for endelig å "gnu" det riktig inn:

Konsekrasjonen av brød og vin skjer under heile den eucharistiske bøna.

(Trusdokumentet)

Ordet, elementene og Ånden.

I våre fire eucharistibønner påkalles Ånden på ulike måter:

Nadverdbønn I: Før innstiftelsesordene:

Velsigne oss i Kristus med all Åndens velsignelse.

Hellige ved din Ånd dette brød og denne vin

Nadverdbønn II: Etter innstiftelsesordene:

La din Hellige Ånd komme over oss og disse dine gaver.

Nadverdbønn III: etter innstiftelsesordene:

Send din Hellige Ånd over din kirkes offer.

Nattverdbønn IV: etter innstiftelsesordene:

Forbarm deg over oss, allmektige Gud og Fader, og la Den Hellige Ånd komme ned over oss; han som er Herre og Livgiver og som troner i himmelen med deg, Fader, og med Din enbårne Sønn, fra evighet av; som talte gjennom loven og profetene i den gamle pakt, som steg ned i en dues skikkelse over vår Herre Jesus Kristus i Jordan og forble over ham; og som kom ned over dine apostler som ildtunger på pinsedag.

Vi ber altså om Åndens komme også over oss, for det er bare den som kan forbinde oss med Kristi offer og fullbyrde dette vårt offer: Å fremstille våre legemer som et gudvelbehagelig offer.

*Opvågner, alle dybe toner
til pris for menneskets forsoner!
Forsamles alle tungemål
i takkesangens offerskål!
Istemmer over Herrens bord
nu menighedens fulde kor.*

*I Jesu navn da tungen gløder
hos hedninger så vel som jøder;
i Jesu-navnets offerskål
hensmelter alle modersmål.
I Jesu navn udbryder da
det evige halleluja. (Grundtvig)*

I Jesu-navnets offerskål hensmelter alle modersmål, det betyr: Samlet i Jesu navn faller Åndens ild og alt fullbyrdes her og nå, Herren til en velbehagelig duft, om vårt liv er i samklang med det vi tror, og det vi tror er i samklang med det vi bekjenner. Og som vi veldig godt og presist finner det uttrykt i den romersk-katolske katekisme:

1110. I Kirkens liturgi blir Gud Faderen velsignet og tilbedt som opphav til alle skapelsens og frelsens velsignelser som Han har velsignet oss med i sin Sønn, for å gi oss barnekår ved Ånden.

1111. Kristi verk i liturgien er sakramentalt fordi Hans frelsesmysterium der blir gjort nærværende ved Hans Hellige Ånds kraft; fordi Hans legeme, som er Kirken, er som det sakrament (tegn og redskap) hvor Den Hellige Ånd forvalter frelsens mysterium; fordi Kirken på pilegrimsvandring gjennom sine liturgiske handlinger allerede nå får en forsmak på den himmelske liturgi.

1112. Den Hellige Ånds oppgave i liturgien er å gjøre forsamlingen rede til å møte Kristus; å minne om Kristus og gi Ham til kjenne for forsamlingens

tro; å gjøre Kristi frelsesverk levende og nærværende ved sin omskapende kraft og å gjøre fellesskapets gave i Kirken fruktbart.

Som *Trusdokumentet* sier:

Nåden kjem frå innstiftaren og den eigentlege utøvaren (liturgen) av sakramenta, Jesus Kristus, som blir verande i Kyrkja alle dagar og held fram sitt arbeid gjennom henne, og han vert gjeven gjennom Heilaganden som er verksam i sakramentsfeiringa. For at sakramenta skal utføre frelsesføremåla sine, må menneska gje uttrykk for at dei indre sett er budde til å ta imot dei.

Alt som er sagt så langt, summerer seg opp i den store doksologi som avslutter takksigelsen. **Med ham** – Kristus - sammen med ham, **og ved ham** – hans gjerning og fortjeneste, **og i ham** – forent med ham og hans bønn, skal du ha all ære og herlighet.

Derfor faller vi på kne og tilber etter det trefoldige Amen, for da har vi gjort nesten alt som han bød oss å gjøre, og da er dette det han har sagt det skal være.

Det hele følges av **Fader Vår**, som i sannhet er offerbønn – som i himmelen så og på jorden. Hans vilje, hans gjerning, hans rike, hans pris, hans tilbedelse, hans brød, hans ihukommelse.

Kommunion og avslutning

Så er vi kommet til eucharistiens krone, som vi kan kalle den: Kommunionen, i eminent forstand: Her er de helliges samfunn om og i den ene hellige. Her blir vi endelig det vi er. Herrens eget legeme, som vi mottar, gjør kirken i eminent forstand til *hans* legeme. For

*Salige er de som er kalt til Lammets bryllup
og som får stige inn i det smykkede brudekammer!
Undret er skjedd! Alt er beredt! Kom og motta Herren selv! (St.
Jakobsliturgien)*

*Fryd, nu skal i hver en egn
Kirken gjøre hva han gjorde
Derfor står Guds folk rundt bordet,
dette skal I ha til tegn.
Tidens falske kirke falmer,
vit at her blir Kirken ny,
Her hvor brød og vin og salmer
Stiger i en virak-sky. (Abilsnes)*

Og det vi har gjør og har gjort peker fremover som intet annet vi gjør, mot beskuelsen. Men virkeligheten er nærværende her og nå, under *bildet* som vi

startet med. Vi er vendt til bake til det nye Jerusalem, og vender tilbake på nytt og på nytt, etter hver gang å ha vendt tilbake *denne verden*:

*Guds stad ble løftet opp i skyen
Og skjult med ham i Gud.
På Herrens dag nedstiger byen
kledd i en snehvit skrud.
O Jord, velsignede blant kvinner,
Du blusser blygt din hud,
du våkner av din søvn og finner
deg selv som lammets brud.*

*Til bryllups blir hver skapning buden
i himmel og på jord;
Den falne verden blir i bruden
et tempel for Guds Ord.
All jorden fylles med Guds ære,
hun som lå mørk og tom,
hun roper: Amen, kom min kjære!
Ja, Herre Jesus, kom! (Abildsnes)*

Så går vi ut i verden igjen etter å ha feiret hellig bryllup. Det sies at Anton Tchekov – som visstnok var agnostiker - bemerket at han kunne se at det strålte fra gamle menneskers ansikter når de kom fra liturgi:

For Gud, som bød at lys skulle skinne frem av mørke, han er den som også har latt det skinne i våre hjerter, for at kunnskapen om Guds herlighet i Jesu Kristi åsyn skulle stråle frem fra oss. (2 Kor 4,6)

Men det er ikke et *nytt* bryllup hver søndag, hvert år. Det er det samme bryllup som feires hele tiden, uten opphør, jfr. det jeg sa om offeret. Et stadig pågående bryllup i påskens evige dag - himmelsk kjærlighet manifestert på jorden. Det ble påbegynt på skjærtorsdag, fullendt på Golgata, bekreftet ved oppstandelsen og muliggjort i hele verden pinsedag. Og det vil fremstå i utilslørt herlighet på "livets klare morgen". Som påskens triduum er én gudstjeneste over tre dager er kirkens liturgi ett fredsskapende mysterium i hans blod, for evigheten.

*For i ham ville Gud la hele sin fylde ta bolig,
og ved ham ville Gud forsone alt med seg selv,
det som er på jorden, og det som er i himmelen,
da han skapte fred ved hans blod på korset. (Kol 1)*